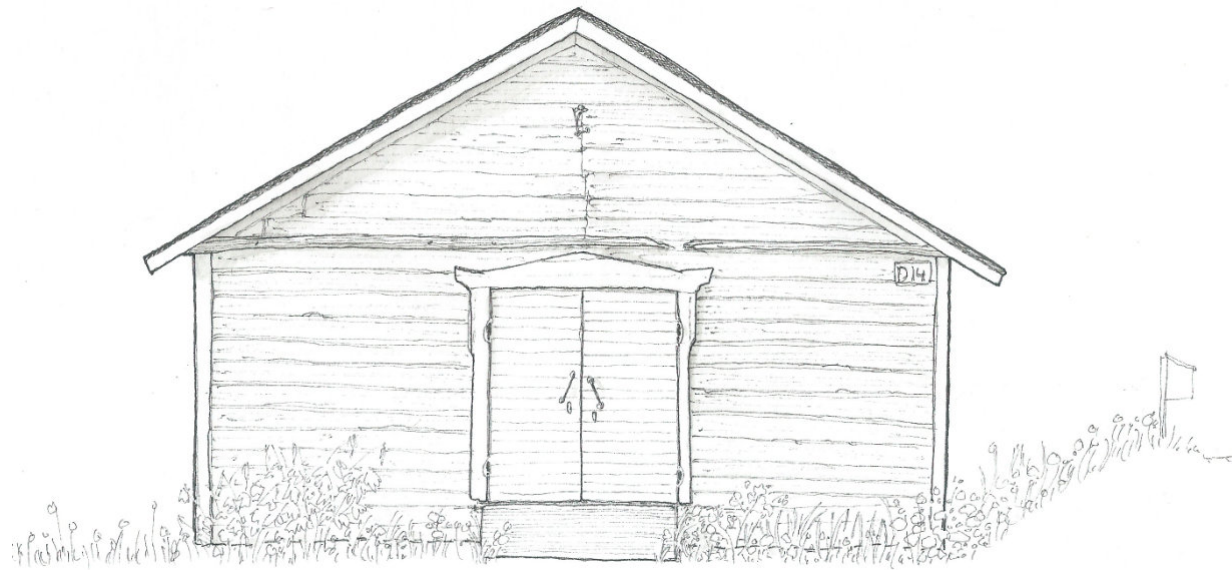

Strömforsin Ruukki, Ruukintien pohjoisosa
Rakennushistoriaselvitykset, osa 8

Tiiliruukin aitta

31.1.2022

Alkusanat

Strömforsin Tiiliruukin aitan rakennushistoriaselvitys on osa vuonna 2021 aloitettua rakennushistoriaselvitysten sarjaa, jonka Loviisan kaupunki on teettänyt Strömforsin uutta asemakaavaa varten. Ruukintien pohjoispuolen selvitykset on teetetty Aie Arkkitehdeilla ja muodostavat oman kokonaisuutensa. Siihen kuuluvia vuonna 2021 selvitettäviä rakennuksia oli seitsemän: Yläpaja (osa 2), Päärakennus (osa 3), Armonlinna (osa 4), Talli (osa 5), Navetta (osa 6), Vaasanlinna (osa 7) ja Tiiliruukin aitta (Osa 8). Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu osa yksi, taustakappale, jossa käsitellään yleisesti Strömforsin alueen rakennushistoriaa ja tyylipiirteitä.

Ruukintien eteläpuolen kokonaisuuden (Alapaja, Verkhuusi ja Savitalo sekä Saunasaari ja Harahaan varasto) selvitti arkkitehti Perttu Huhtiniemi.

Tiivistelmä

Tiiliruukin aitta valmistui vuonna 1836 osaksi Strömforsin ruukin pohjoispuolelle sijoittuvaa tiilitehtaan kokonaisuutta. Jo 1740–50-luvulla perustetun tiiliruukin rakennuksia uusittiin ja lisättiin 1800-luvun alussa Virginia af Forsellesin toimesta. Erogen muista tiiliruukin rakennuksista, aitta sijoitettiin tiiliruukin vesiuoman eteläpuolelle, joka myöhemmin mahdollisesti vaikutti sen säästymiseen, kun muut tiiliruukin rakennukset purettiin ja uoma täytettiin 1950-luvulla tiilituotannon päättyessä. 1980–90-luvun Strömforsin ruukin elävöittämissä projektissa aitta otettiin käsitöläisten myymäläkäyttöön, josta se on saanut kutsumanimen Artesaniaaitta. Tutkimushetkellä aitta toimi Yläpajan seppien myymälätilana.

Aitta on ajalleen poikkeavasti tehty eräänlaisena hirsistä koottuna rankarakenteena, joka on verhottu leveällä laudalla. Rakennuksen nykyinen kolmiorimahuopakatto on todennäköisesti 1900-luvulta, mahdollisesti tiiliruukin puron ajalta. Aiemmin sillä on voinut olla päre- tai olkikatto. Väriykseltään se noudattaa ruukin yleistä tapaa punamullatuin julkisivuin ja valkoisella öljymaalilla maalatuin listoin. Aitan rakenteessa on jälkiä eri aikakausilla tapahtuneesta korjaamisesta sekä aikaisemmista pienistä aukotuksista, jotka liittyivät todennäköisesti tiiliruukin toimintaan. Maa aitan ympärillä on merkittävästi noussut ja aitan alla on tyhjää tilaa, sekä tutkimushetkellä myös merkittävästi vettä.

Rakennuksen tarkka käyttötarkoitus tiiliruukin toiminnan aikana ei selvinnyt tutkimuksessa, mutta todennäköisesti se toimi varastoaittana tiiliruukille ja mahdollisesti myöhemmin myös Yläpajalle. Aitta on todennäköisesti säilynyt rakenteeltaan alkuperäisen kaltaisena lukuun ottamatta katon katemateriaalin vaihtumista.

Tiiliruukin aitta on Strömforsin ruukkikeskustassa pieni rakennus, mutta se on ainoa jääne puretusta tiiliruukin kokonaisuudesta, mikä tekee siitä tärkeän osan ruukin teollista historiaa. Rakennuksen nykyinen käyttö sopii rakennukselle ja tukee sen säilymistä elävänä osana ruukkimiljöötä.

Sisältö

1. *Johdanto*
 - 1.1 *Tehtävän kuvaus ja menetelmät*
 - 1.2 *Rakennuksen perustiedot*
 - 1.3 *Kaavatilanne ja suojelu*
2. *Tausta*
 - 2.1 *Strömforsin tiiliruukki*
 - 2.2 *Tiiliruukin ympäristön muutokset*
 - 2.3 *Strömforsin ruukin aittarakennukset*
3. *Rakennushistorialliset vaiheet*
4. *Säilyneisyys ja kerrostumat*
 - 4.1 *Julkisivut*
 - 4.2 *Vesikatto ja perustukset*
 - 4.3 *Rakennusrunko*
 - 4.4 *Ovi*
5. *Johtopäätökset*
6. *Lähteet*

I Johdanto

1.1 Tehtävän kuvaus ja menetelmät

Loviisan kaupungin kaupunkisuunnitteluosasto tilasi Aie Arkkitehdeilta keväällä 2021 rakennushistoriaselvityksen Strömforsin Tiiliruukin aitasta. Selvityksen tarkoituksena on kartoittaa Strömforsin uuden asemakaavan suunnittelutyötä varten Tiiliruukin aitan käyttö- ja muutoshistoriaa, rakennushistoriallista arvoa ja merkitystä Strömforsin kulttuuriympäristölle.

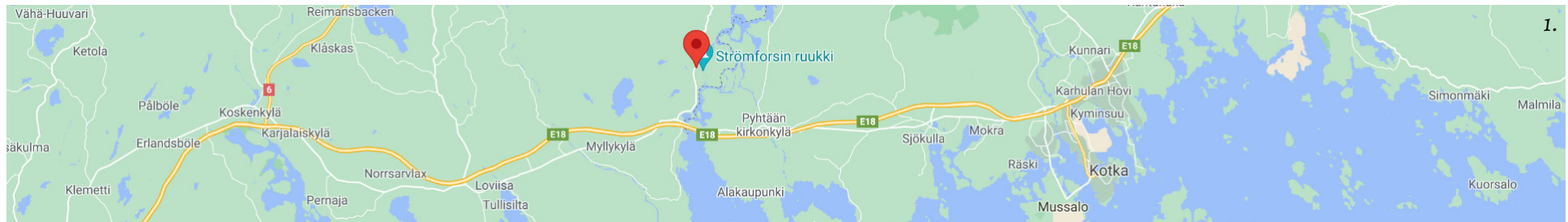
Tiiliruukin aitta sijaitsee Loviisassa, Strömforsin ruukin Ruukintien pohjoispuolella Yläpajan ja Tallinmäen aukion välissä. Se on vuonna 1836 rakennettu aittarakennus, joka on kuulunut 1950-luvulla purettuun tiiliruukin rakennuskokonaisuuteen. Tiiliruukin uoma, joka on myös täytetty 50-luvulla, on mahdollisesti

ollut osa aitan käyttöä. Aitta on ainoa tiiliruukista säilynyt rakennus. Nykytilassa rakennus toimii käsityöläispuotina.

Laadittu selvitys koostuu neljästä osasta sekä liitteistä. Tausta-osuudessa käydään lyhyesti lävitse Strömforsin tiiliruukin kokonaisuus sekä lähialueen rakennuskannan muutokset, mikä antaa paremman valmiuden lähestyä aitan selvitystä. Rakennushistoriakappaleessa esitellään Tiiliruukin aitan tunnettua historiaa. Sitä seuraavassa säilyneisyys ja kerrostumat katsauksessa käydään lävitse tutkimuksessa löydettyjä kerrostumia ja kenttätutkimuksen aikana tehtyjä havaintoja rakennuksesta. Viimeiseksi johtopäätökset osiossa esitetään tutkimuksen aikana syntynyt näkemys

Tiiliruukin aitan rakennushistoriallisesta ja kulttuurihistoriallisesta arvosta.

Tässä tutkimuksessa käytetyt lähteet ovat Strömforsin ruukista tehdyt kartat alkaen vuodesta 1803; 1990–2000-luvulla tehdyt rakennusinventariolausunnot, joissa lyhyesti sivutaan aittaa; ruukin muiden aittarakennusten tuomat referenssit; Trifonoffin vuonna 1939 kuvattu dokumenttiefokuva; sekä 25.6.2021 toteutetun kenttätutkimuksen aikana tehdyt havainnot. Pienenä talousrakennuksena aitasta on säilynyt vain vähän valokuva- ja piirrosaineistoa, mikä tuo omat haasteensa selvitykselle.

1.3 Rakennuksen perustiedot

Nimet:	<i>Tiiliruukin aitta, Artesaaniaitta</i>
Osoite:	<i>Ruukintie 10</i>
Kylä:	<i>Ruotsinpyhtään ruukki</i>
Kaupunki:	<i>Loviisa</i>
Maakunta:	<i>Uusimaa</i>
Kiinteistötunnus:	<i>D14</i>
Omistaja:	<i>Strömforsin Yrityspuisto Oy</i>
Kerrosala:	<i>35 m²</i>
Kerroksia:	<i>Yksi</i>
Rakennusvuosi:	<i>1836 (Härö Arkkitehti Oy, 2000a)</i>
Rakennuttaja:	<i>Virginia af Forselles</i>
Vanha kunta:	<i>Ruotsinpyhtää</i>
Vanha pitäjä:	<i>Pyhtään pitäjä</i>
Vanha talonnumero:	<i>D14 (Strömfors tehdasalueen kartta 1956)</i>
Vanha maakunta:	<i>Itä-Uudenmaan maakunta</i>
Vanha lääni:	<i>Etelä-Suomen lääni (2009), Uudenmaan lääni (1997)</i>
Aikaisemmat omistajat:	<i>Af Forselles, A. Ahlström Oy, Strömfors Ruukkiyhtiö Oy, Ruotsinpyhtään kunta, Loviisan kaupunki</i>

1.3 Kaavatilanne ja suojelu

Strömforsin ruukkiyhdyiskunta kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin (RKY) ja valtakunnallisesti merkittävään Kymijoen laakson maisema-alueeseen. Aluetta kaavoitettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1965 rakennuskaavalla, joka jäi osittain toteutumattomaksi. Jo ensimmäisessä kaavassa ilmaistiin alueen rakennuskannan suojelutarve. Rakennuskaavaa on sittemmin viety eteenpäin 1990-luvulla ja osayleiskaavan työstö alkoi ennen kuntaliitosta 2000-luvulla. Asemakaavan työstäminen alueelle aloitettiin 2020-luvulla.

Tiiliruukin aitalla ei ole omia erillisiä suojelumerkintöjä.

Kuva 3. Valtakunnallisesti merkittävän rakennetun ympäristön raja Strömforsin alueella. Aitan sijainti kartalla punaisella.

2 Tausta

2.1 Strömforsin tiiliruukki

Strömforsin tiiliruukin tarkka toiminnan aloitusvuosi ei ole tiedossa, mutta tämä tapahtui 1750-luvun tienoilla. Se oli viimeisiä uusia laitoksia, jonka Strömforsin perustajajäsenet Anders Nohrström ja Jakob af Forselles ehtivät perustaa elinaikanaan. 1750-luvun tienoilla tiiliruukkeja perustettiin paljon Etelä-Suomen alueella ja omavaraisuuden ihannointi sekä useat perustettavat linnoitukset nostivat tiilen kysyntää. Strömforsia lähinnä oli Loviisan linnoitustyömaa, joka oli todennäköisesti ruukin tiilitehtaan perustamissyys. Ruukissa itsessään ei tehty täysin tiilirunkoista rakennusta vielä seuraavaan yli 50 vuoteen. Syy tälle oli aluksi todennäköisesti tilausten täyttämistarve muille rakennustyömaille, mutta sen jälkeen tiilitehtaan hiljeneminen johtui mahdollisesti ruukin omistajuuden hajautumisesta perikunnalle ja siitä seuranneista haasteista sekä johtajuuden puutteesta. Uusi kukoistus saapui vasta 1700–1800-lukujen vaihteessa, kun omistukset siirtyivät yhden suvun, af Forsellesien haltuun.^{1,2}

Alun perin ponnistus tiilitehtaan rakentamiselle oli merkittävä, sillä sitä varten avattiin uusi kanava länteen päin hieman ennen koskea. Näin vesivoimaa voitiin lisätä viemättä voimaa rau-

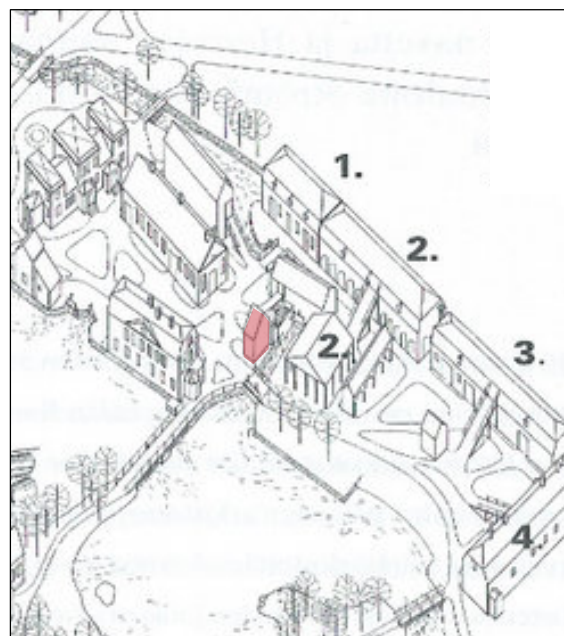
Kuva 4. Mittauspiirustus vuodelta 1945 ennen tiiliruukin purkamista. Tiiliruukin aitta merkitty punaisella.

dantaonnaalta. Uoman sijainti vaikutti lähes sata vuotta myöhemmin myös uuden naulapajan paikan valintaan, sillä manufaktuuripajan ränni päätettiin lopulta johtaa samaan uomaan. Tiiliruukin ensimmäinen rakennuskokonaisuus koostui käyttötarkoitukseensa rakennetuista latomaisista laitosrakennuksista. Siihen kuului alun perin ainakin tiilikrana, eli savimylly sekä tiiliuuni ja mahdollisesti jonkinlainen varasto tiilien kuivaamiseen. Tältä ajalta ei ole säilynyt karttoja, joista tarkkaa kokonaisuutta voitaisiin hahmotella.³

Ensimmäiset kartat ovat 1800-luvun alkupuolelta, jolloin ruukin uudistaminen oli kovassa vauhdissa. Myös tiiliruukin uuni uusittiin vuonna 1805, samoihin aikoihin, kun sen pohjoispuolella sijaitsevan Tallinmäen rakennuskantaa alettiin myös uudistaa. Vuonna 1809 tiilikranaa laajennettiin ja sen jälkeen myös uusissa rakennuksissa nähtiin enemmän ruukin omaa tiiltä. Ensin valmistui tiiliruukin suurin uudisrakennus, uusi tiilikuivaamo vuonna 1805. Sen ulkoseinät oli toteutettu tiilisellä arkadikaarirakenteella ja sisällä pilaristo oli hirsinen. Kuivaamon alakerrassa oli kuivatustila ja yläkerrassa varastoitiin viljaa, suolaa ja rautatuotteita.¹ Seuraavaksi valmistuivat panimo ja talli, jotka tehtiin korsvirkerakenteella: rakennuksilla oli hirsirunko, joka oli täytetty tiilellä. Viimeiseksi Tallinmäen kokonaisuudesta valmistui kokonaan massiivitiilirunkoinen navetta

vuonna 1809. Viimeisenä rakennuskokonaisuuteen valmistui pieni tiiliruukin aitta vuonna 1836 ainoana kokonaisuuteen kuuluvana rakennuksena uoman eteläpuolelle. 1800-luvun alussa tiiliruukin kokonaisuuteen oli tehty myös katosmaisia varastoja, jotka näkyvät Trifonoffin elokuvassa. (s. 7)^{1,2,3}

Kuva 5, Aksonometria tiiliruukin rakennuksista ennen 1950-lukua. Härö Arkkitehdit Oy. Inka Lindblad. Nro 1, Vaasanlinna, Nro 2, tiilikuivaamo, Nro 3. Talli, Nro 4. Navetta. Punaisella Tiiliruukin aitta.

Itse tiilitehtaan tuotannosta ei tämän tutkimuksen sisällä löydetty tarkempaa tietoa. Tehtaan tuotevalikoimaan lisättiin ilmeisesti kattotiili noin 1830–50-luvulla, sillä niihin aikoihin Sahamäen asuinrakennusten kattoja korjattiin tiilisiksi ja myös uuden manufaktuuripajan katto tehtiin tiilestä vuonna 1857.^{1,2}

Tiiliruukin kokonaisuudesta paras dokumentaatio on aiemmin mainittu Trifonoffin dokumenttielokuva vuodelta 1939. Elokuvassa välittyä tiiliruukin useiden katosten ja tuotantorakennusten Strömforsin pohjoispuolelle luoma keskittymä, joka myös erotti tallinmäen maataloustoiminnan päärakennuksesta ja rautalaitoksista. Vaikka tiilentuotanto oli Strömforsille sivutoimista, tehtaan kokonaisuus vei lähes saman maa-alan kuin takkiraudan jalostus.

Strömforsin tiiliruukissa tuotettiin tiiliä vielä ruukin omiin tarpeisiin 1800-luvun lopussa, kun ruukin pohjoispuolelle suunniteltiin uutta kartanoa, jonka toteutus pysähtyi kivijalan valmistumiseen taloushuolien vuoksi. Rakennusta varten valmistuneet ylijäämätiilet käytettiin sen sijaan Loviisan kirkkoon. Viimeisen kerran tiiliä valmistettiin 1940-luvulla, kun Ahlströmin uusi keinohartsitehdas rakennettiin entisen lautatarhan tilalle ruukin itäpuolelle. Tiiliruukin rakennukset seisoivat muutaman vuoden tyhjillään, kunnes 1950-luvulle tultaessa Ahlström luopui kaikista vanhan teollisuuden laitoksista muoviteollisuuden noustua kannattavimmaksi tulevai-

Kuva 6a, Tiilikuivaamo arkadikaarineen.

Kuva 6b, Maasilta tiilikuivaamoon.

Kuva 6c, Tiilitehtaan vesipyörä oli ainoa kattamaton vesipyörä ruukissa.

Kuvassa 6d, Näkymä panimon edestä kohti pohjoista, tiilikuivaamon maasilan alitse.

suuden suunnitelmaksi. Osa tiiliruukin laitoksista purettiin heti ja ainoastaan Tiiliruukin aitta sekä tiilikuivaamo jäivät paikoilleen. Tiilikuivaamon pohjoispääty kuitenkin romahtian tämän jälkeen ja rakennus purettiin kokonaan. Tiilitehtaiden uoma täytettiin purkutyön yhteydessä aina Yläpajan poistorännille saakka. Täytön tehtiin mahdollisesti koska vanha puusilta ei olisi kestänyt uusien kuorma-autojen painoa ja liikennettä tallinmäelle, jonne osa tehtaan varastoista oli siirretty.^{2,3,4}

Tiiliruukin katoaminen ruukkimiljööstä on erityisesti tiilikuivaamon osalta jättänyt selkeän aukon ruukin pohjoispuolen kokonaisuuteen. Panimon, kuivaamon ja tallin muodostama pitkä valkoiseksi rapattujen mansardikattoisten rakennusten sarja on inspiroinut useita Strömforsia maalanneita taiteilijoita sekä valokuvaajia. Tiilikuivaamosta on ennen sen romahdusta tehty mittauspiirustukset, joista voidaan paremmin ymmärtää suurieleisen rakennuksen yksityiskohtia ja asettumista naapurirakennusten väliin.

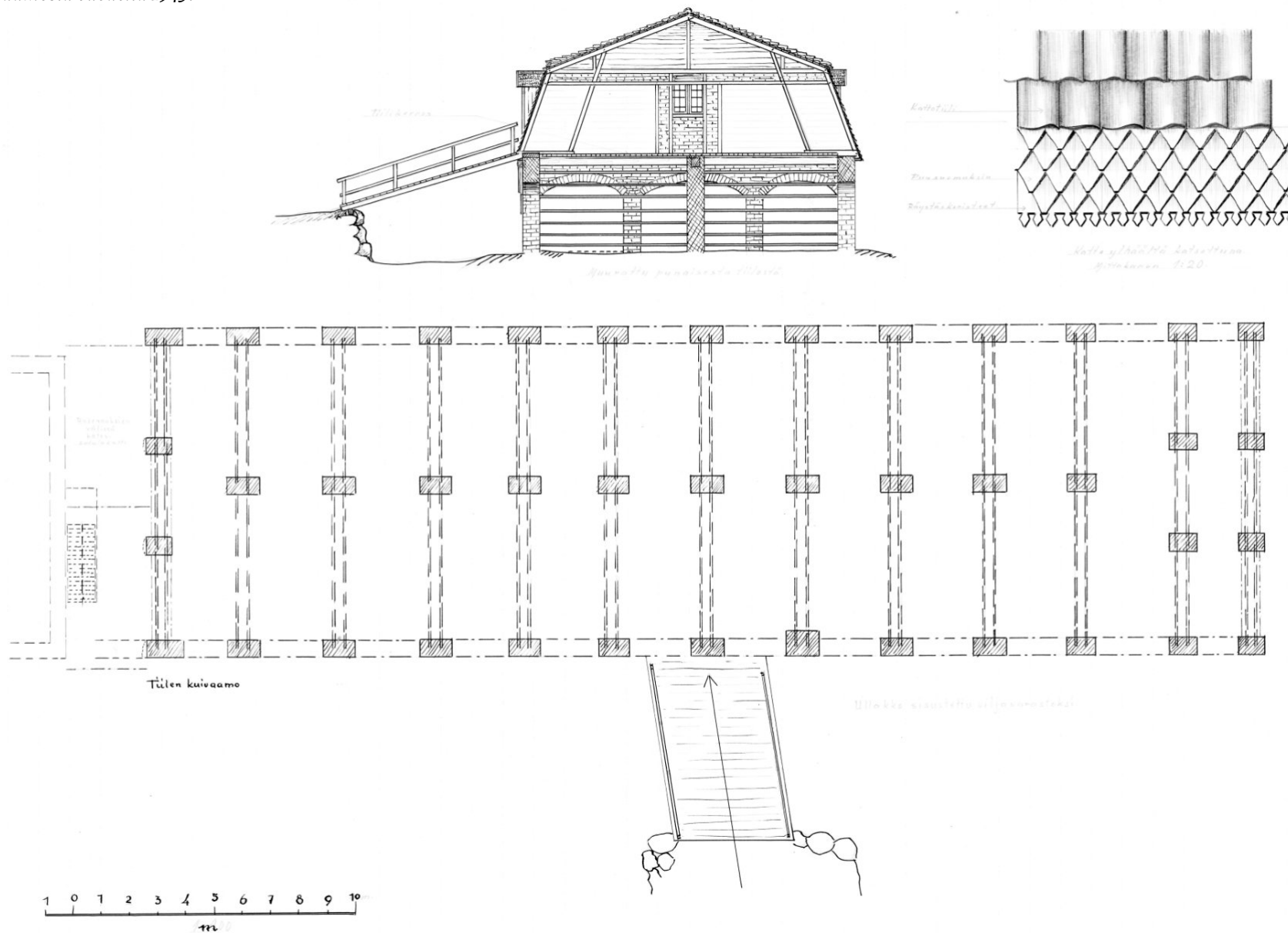
1 Sirén, 1971, s. 34

2 Härö, *Antipasto Misto*, s. 211

3 Trifonoff, 1939

4 Jari Excell, 2021

Kuva 7. Lindqvistin Mittauspiirustus
tiilikuivaamosta vuodelta 1945.

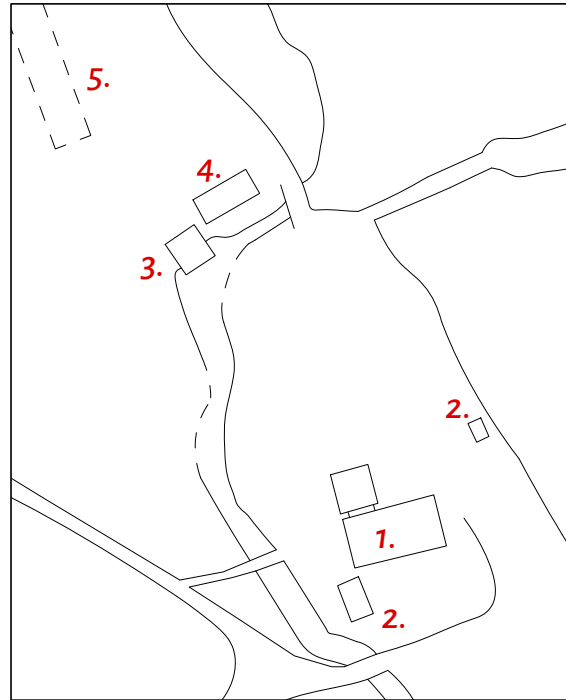
2.2 Tiiliruukin ympäristön muutokset

Tiiliruukin aitan ympäristöön vaikuttivat eniten Tallinmäen maatalousrakennusten jäsentymisen vuosien 1800-1810 sekä tiiliruukin uoma ja sen varrelle rakennetut tuotantorakennukset 1750-1840-luvulla.

Tiiliruukin aitan rakentamisen jälkeen keskeiset muutokset olivat ensin naulapajan rakentaminen vanhan päärakennuksen pohjoispuolelle. Paja valmistui vuonna 1846 suurin piirtein keskelle päärakennuksen pihaa. Kun rakennusta laajennettiin vuonna 1857, se liittyi melkein kiinni vanhan päärakennuksen keittiösiipeen. 1800-luvun lopussa alue tiivistyi vielä hieman lisää hiilimakasiinilla. Vanha päärakennus ja sen keittiösiipi korvattiin Ahlströmin omistuksessa uudella konttorirakennuksella vuonna 1892.

Viimeinen suuri muutos tapahtui lähes 50 vuotta myöhemmin, kun 1950-luvulla tiiliruukin uoma täytettiin ja siihen liittyvät rakennuksen panimoa ja tiiliruukin aittaa lukuun ottamatta purettiin. Purettujen rakennusten tilalle on lisätty kaksi autotallia sekä 2000-luvulla esiintymislava.

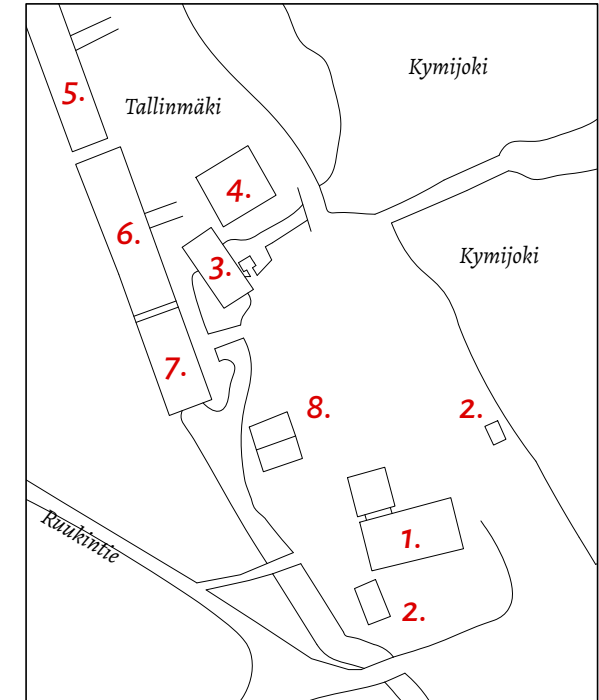
Kuvat 8a-e. Tiiliruukin alueen kehittyminen.
Diagrammisarja sivut 9-10.

1780

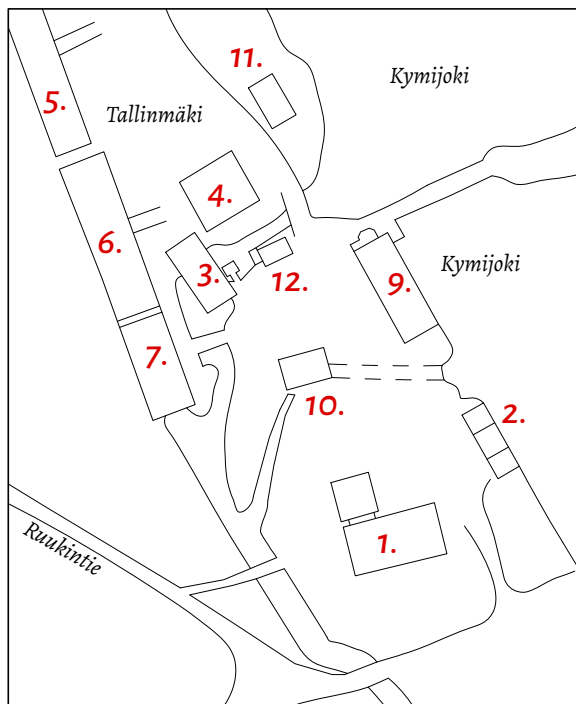
1. Vanha päärakennus
2. Päärakennuksen talousrakennuksia
3. Tiilikrana
4. Tiiliuuni
5. Mahdollisesti vanha talli

Tämä diagrammi on tehty kirjallisten lähteiden pohjalta, sillä karttoja 1700-luvulta ei löytynyt tutkimuksessa. Katkoviivalla on merkitty pääteltyjä osuuksia.

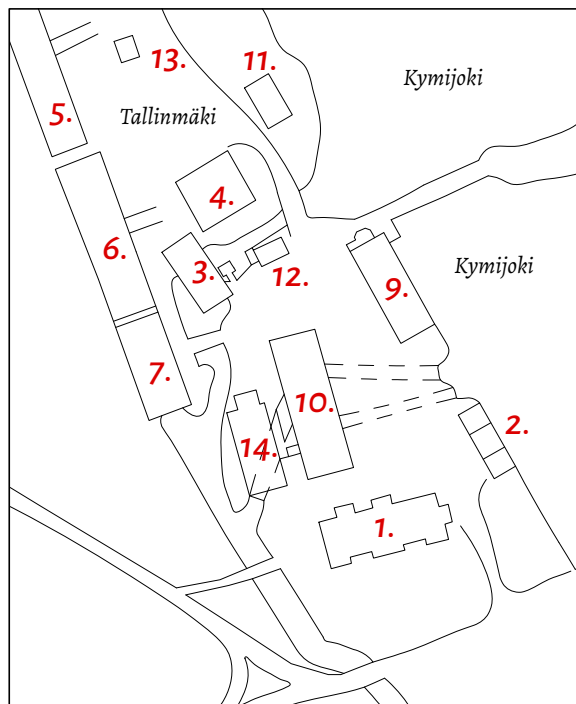
1810

1. Vanha päärakennus
2. Päärakennuksen talousrakennuksia
3. Savimylly/Tiilikrana, uusittu
4. Tiiliuuni, uusittu
5. Uusi talli
6. Uusi tiilikuivaamo
7. Panimo ja polttimo
8. Tuntematon varastorakennus

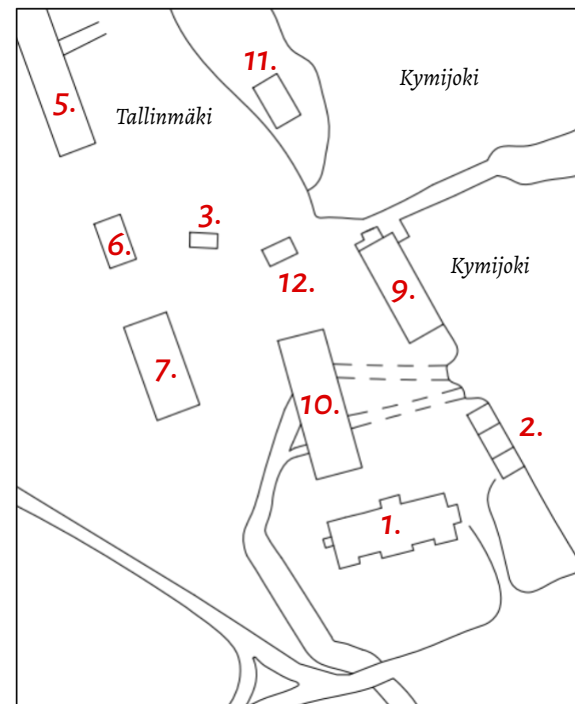
1846

1. Vanha päärakennus
2. Letkumakasiini
3. Savimylly/Tiilikrana
4. Tiiliuuni
5. Talli
6. Tiilikuivaamo
7. Panimo ja polttimo
8. -
9. Armonlinna
10. Naulapaja
11. Kärryvaja
12. Tiiliruukin aitta

1892

1. Uusi päärakennus	13. Vaakahuone
2. Letkumakasiini	14. Hiili/puuvarasto
3. Savimylly/Tiilikrana	
4. Tiiliuuni	
5. Talli	
6. Tiilikuivaamo	
7. Panimo ja polttimo	
8. -	
9. Armonlinna	
10. Laajennettu Yläpaja	
11. Kärryvaja	
12. Tiiliruukin aitta	

2021

1. Uusi päärakennus	13. -
2. Letkumakasiini	14. -
3. Esiintymislava	
4. -	
5. Talli	
6. Uusi autotalli	
7. Panimo ja polttimo	
8. -	
9. Armonlinna	
10. Yläpaja	
11. Uusi autotalli	
12. Tiiliruukin aitta	

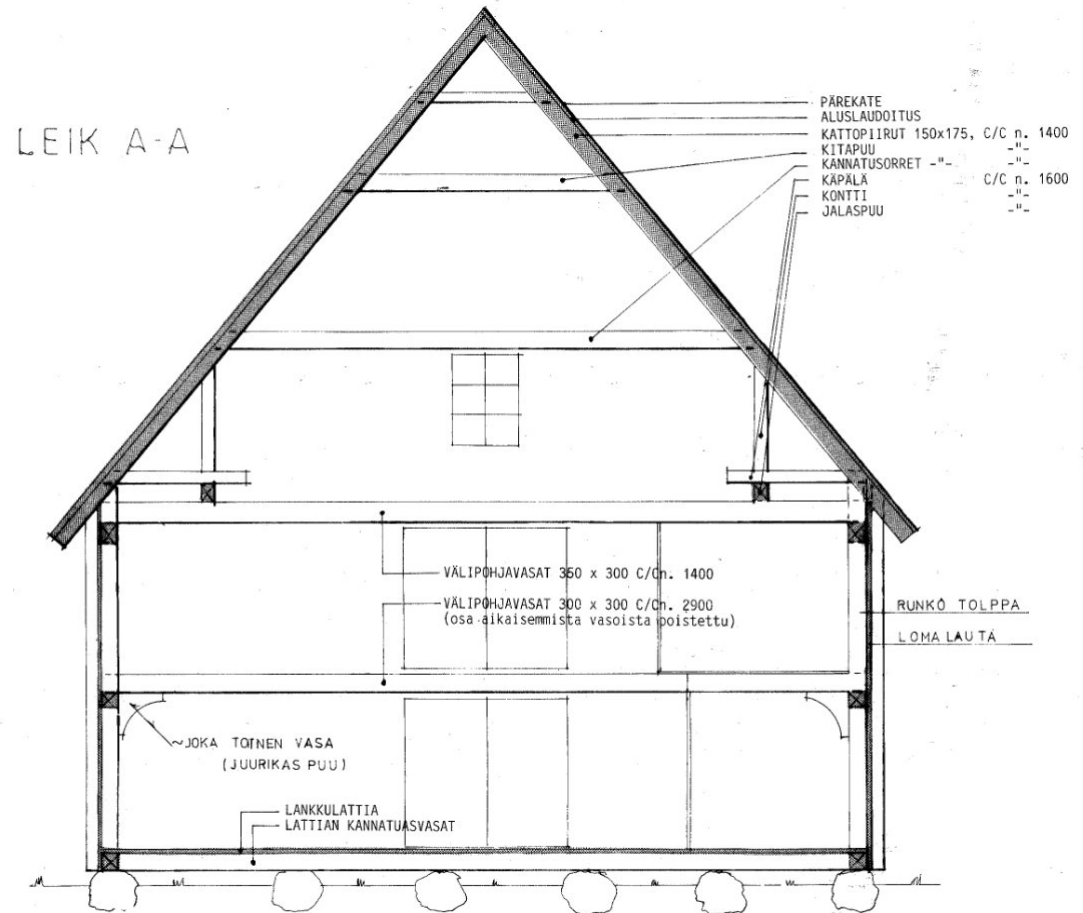
2.3 Strömforsin aittarakennukset

Strömforsin talousrakennukset ovat monipuolinen kokonaisuus eri ikäisiä aittoja, riihiä ja makasiineja. Suurin osa ruukin 1800-luvun talousrakennuksista on purettu tai palanut, mutta jäljelle jääneitä käytetään elämystoiminnassa putiikkeina ja pajoina sekä yksityishenkilöiden varastoina.

Kylmissä talousrakennuksissa käytettiin 1700-luvulla vielä skoonelaistyyliin sidottua olkikattoa.¹ 1800-luvulla osaan talousrakennuksista vaihdettiin pärekattoja ja 1900-luvulle tultaessa päreet vaihdettiin huopakattoihin. Rakennusratkaisuina lähes yhtä yleinen on hirsrunko, kuin eräänlainen varhainen rankarakenteen kaltainen ratkaisu, jossa pystyhirsistä on tehty vain ranka, joka on verhottu rimalauoituksella. Syy tähän varhaiseen ratkaisuun, joka ei yleistynyt ennen kuin 1900-luvulla oli todennäköisesti Strömforsin oma sahateollisuus, joka teki jalostusta puutavarasta ajan yleisestä tilanteesta poiketen jopa edullisempaa kuin massiivipuusta, joka toimi myös rautateollisuuden polttoaineena.

Ruukin rakennuskokonaisuus on ollut Virginia af Forsellesin ajoista lähtien tyyliään hyvin yhtenäinen ja lähtökohtaisesti kaikki ruukin rakennukset, niin tärkeät kuin vähäpätöisemmätkin, on lautaverhoiltu, maalattu ja viimeistely ajanmukaisin yksityiskohdin. Punamultamaalin lisäksi ruukilla käytettiin myös keltamultamaalia arvokkaampien henkilöiden aitoissa.

1 Sirén, 1971

Kuva 9, Ruukintien eteläpuolella sijaitsevan Verkhuusin leikkauspiirros 1980-luvulta. Verkhuusi on kolmen kerroksen korkuinen varastorakennus, joka on Tiiliruukin aitan tavoin rankarakenteinen.

3 Rakennushistorialliset vaiheet

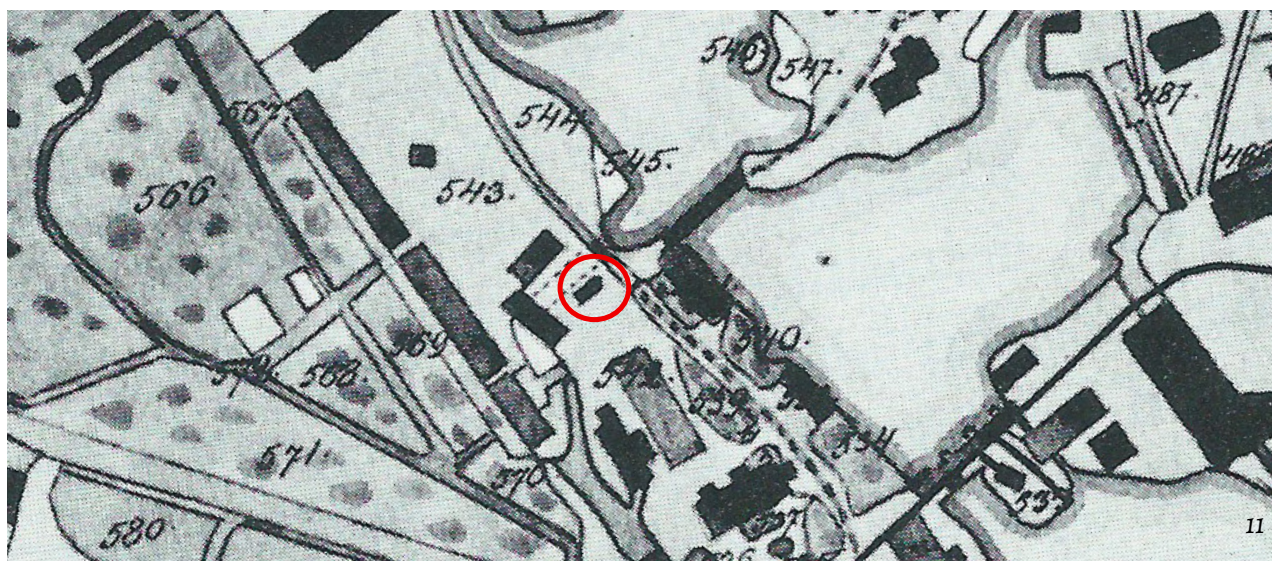
Tiiliruukin aitan tarkan rakennusvuoden, 1836, on selvittänyt Härö Arkkitehdit osana 1900-luvun ruukin elävöittämissuunnitelman tutkimusta. Valitettavasti tässä tutkimuksessa käytetyistä lähteistä vuotta ei pystytty varmistamaan, mutta ottaen huomioon Strömforsin rakennuskannan kehityksen 1800-luvun alussa, aitan ajoitus on varmasti vähintään hyvin lähellä oikeaa. Löytyneissä kartoissa vuoden 1809 palovakuutusasiakirjojen karttaan tai isojaon vuoden 1803 karttaan aittaa ei ole vielä merkitty, mutta vuoden 1885 luonnosmaisessa kartassa aitta vaikuttaisi olevan paikoillaan (liite nro. 1). Ensimmäisen kerran aitta näkyy selkeästi vuoden 1910 kartassa.

Tiiliruukin aitan sijainti uoman eteläpuolella voisi herättää epäilyksen siitä, ettei rakennus kuulunutkaan tiiliruukin kokonaisuuteen. Tarkasteltaessa tiiliruukin rakennuskantaa tarkemmin voidaan kuitenkin todeta, että tiilikranalle, joka sijaitsi pääosin uoman päällä, johti silta Tiiliruukin aitan länsipuolelta tehden aitan mitä todennäköisemmäksi säilytyspaikaksi savimyllyn käyttöön vaadituille esineille ja materiaaleille. Silta näkyy selkeästi sekä 1925 Consulting Oy:n kartassa, että 1945 Theodor Lindqvistin mittauspiirustuksessa. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että aitta rakennettiin 1836 osaksi tiiliruukin toimintaa.

Tiilikraanin aitan ympäristö ja rakennus itsessään on kuvattu parhaiten Consulting Oy:n kartassa, joka esittää Ruukin pohjoispuolen tilannetta tiiliruukin aikaan. Siinä aitta on

Kuva 10, Kartta isojakoa varten vuodelta 1803. Tiiliruukin rakennuksia on paikoillaan, mutta aittaa ei vielä ole.

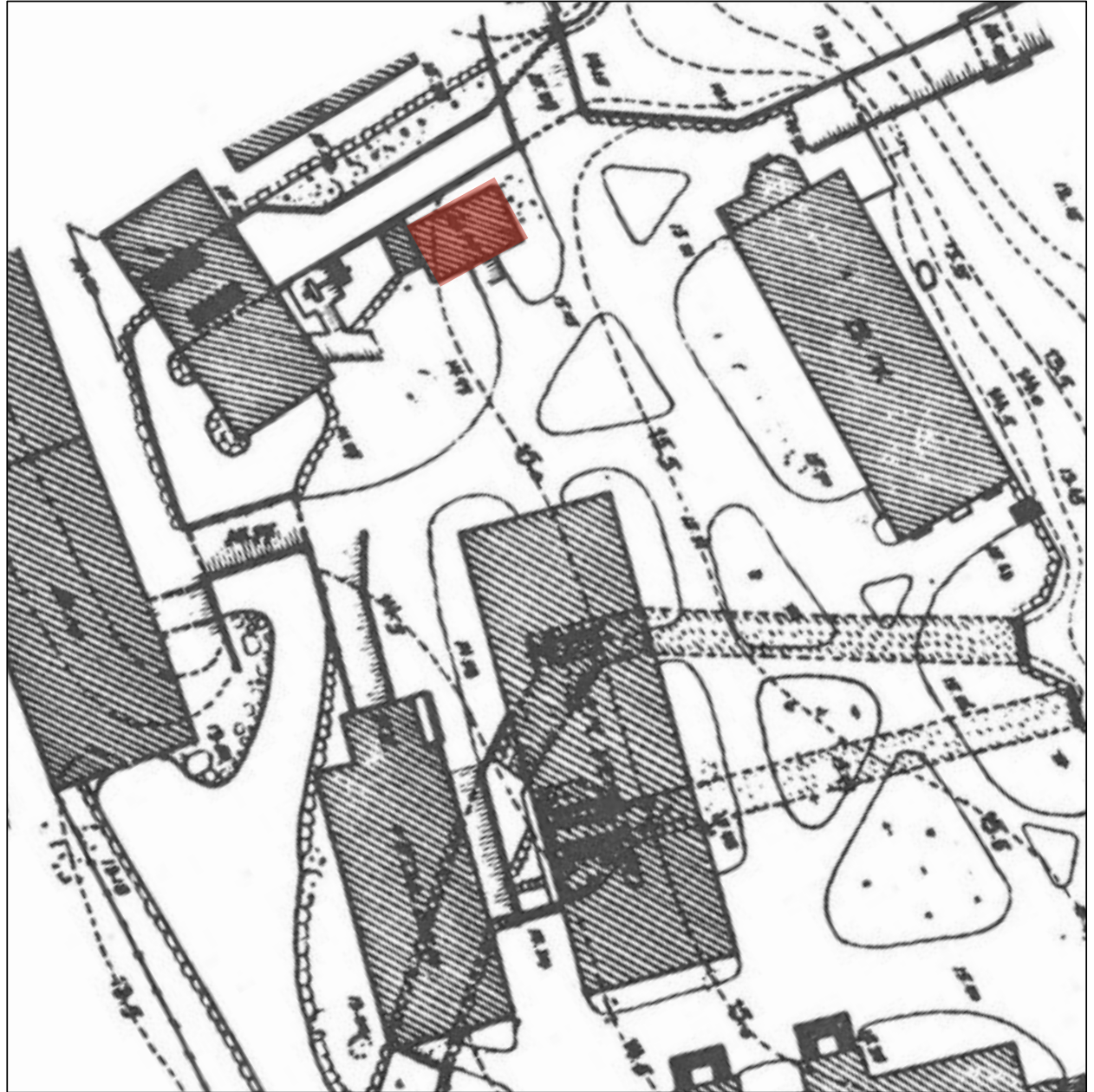
Kuva 11, Kartta Strömforsin Ruukista 1910. Aitta esiintyy kartassa ensimmäistä kertaa.

esitetty sen nykyisissä mitoissa, mutta sen länsipuolelle on piirretty lisäosa. Tämä lisäosa näkyy myös vuoden 1939 Trifonofin dokumenttielokuvassa, joka on myös ensimmäinen kuvallinen dokumentointi aitasta. Lisäosan tarkka käyttö ei selvinnyt tutkimuksessa, mutta sen sijoittuminen lähes vesirajaan voisi viitata jopa vesipyörän tai muun voimansiirtokoneen käyttöön.

Kaikissa kartoissa sekä aitan nykyisen sijainnin perusteella tiiliruukin uoma on kulkenut aivan aitan pohjoispuolelta. Osa uoman entistä luonnonkiviperustusta vaikuttaa olevan nykyhetkellä näkyvillä aivan aitan pohjoisseinän alla. Tutkimushetkellä aitan alla on vajoamaa sekä vettä. Tämä herätti ajatuksia siitä olisiko aittaa voitu siirtää, mutta sekä kartta-aineisto että kenttätutkimuksen aikana otetut mittaukset viittaavat paikan olevan alkuperäinen. Vajoama aitan alta on voinut syntyä myös maanperän noususta aitan ympärillä. Trifonoffin elokuvassa voidaan huomata maanpinnan olleen merkittävästi tutkimushetkeä matalammalla ja aitan kivijalan olleen selkeästi näkyvillä vielä vuonna 1939.

Aitan rankarakennemainen toteutus herätti pohdintaa siitä, onko kyseessä aitan alkuperäinen rakennetarkaisu. 1800-luvun alussa rankarakenteet olivat vielä harvinaisia sahatavaran kalleuden vuoksi ja rakennetyyppi yleistyi vasta 1900-luvulla. Suomen rakennus-

Kuva 12. Consulting Oy:n kartta vesiuomista ja -ränneistä Ruukintien pohjoispuolella, vuodelta 1925.

Kuva 13. Hetki Trifonoffin elokuvasta vuodelta 1939. Sepät Tiiliruukin aitan edessä. Aitan lautaverhous on vaikuttaisi olevan samaa ponttilautaa aina helmaan asti. Oven vuorilautojen yhksityiskohdat ovat samat kuin nykhetkellä.

kannassa hirttä oli monesti paremmin saatavilla kuin lautatavaraa. Tiilikraanan aitan ranka on kyllä tehty hirrestä, mutta siitä on valmistettu ainoastaan kehikko vertikaalituilla. Kokonaisuus on verhottu leveällä laudalla. Strömforsin ruukin tuotannon huomiota ottaen ratkaisu on kuitenkin mitä todennäköisimmin alkuperäinen, sillä ruukin saha tuotti lautatavaraa ja sen sijaan rautateollisuuden käyttöön tarvittavaksi polttoaineeksi soveltuva massiivipuutavara saattoi olla ruukille jopa lautaa arvokkaampaa. 1800-luvun alusta on säilynyt myös muita aittoja kuten Verkhuusi, jossa on käytetty samanlaista rankarakennetta. Aitalla on alun perin ollut vesikatteenä mahdollisesti skoonelaistyyppinen olkikatto, jota on palovakuutusasiakirjojen mukaan käytetty ruukilla 1800-luvun alussa. Katto on saattanut olla myös päleistä 1800-luvun loppupuolella.

Aitan yksityiskohdissa on kiinnitetty huomiota viimeistelyyn ja kokonaisuus noudattaa ruukilla muuten käytettyä periaatetta julkisivuväriyksessä ja ovien tyylittelyssä. Punamullattu julkisivu ja valkoiset listat ovat ruukilla yleisiä.

Tiiliruukin toiminnan päätyttyä aitta jäi ainoaksi rakennukseksi kokonaisuudesta, jota ei purettu. Tarkkaa syytä sen säästämiseen ei ole tiedossa, mutta sen sijainti täytettävän uoman eteläpuolella on todennäköisesti koitunut rakennuksen onneksi. Aitta oli saat-

tanut toimia jo aikaisemminkin viereisen manufaktuuripajan varastona, mutta viimeistään tiilituotannon päätyttyä se siirtyi tähän käyttöön. Aitan lisäosa sen länsikyljestä on ilmeisesti purettu muiden purkutöiden yhteydessä, mikä voisi viitata osalla olleen olennainen yhteys tiiliruukin toimintaan.

Saavuttaessa 1980-luvulla ruukilla käynnistyi elävöittämissä hankkeita, joissa kiinnitettiin huomiota rakennusten kunnostamiseen ja elämystoiminnan tuomiseen teollisen työn rinnalle. Tämän liikkeen yhteydessä myös Tiiliruukin aitta otettiin uuteen käyttöön käsityöläispuotina ja se sai uudeksi kutsuanimekseen Artesaaniaitan. Vuonna 1998 aitan huopakate uusittiin ja seinät punamullattiin uudelleen. Projektin yhteydessä tehdyssä pitkän aikavälin korjaussuunnitelmassa mainitaan myös tehtäväksi oven uusiminen, lattian ja alusrakenteiden kunnostus sekä maanmuotoilu.¹ Nämä toimet jäivät ilmeisesti toteuttamatta.

Tiiliruukin aitassa on menneen kolmenkymmenen vuoden aikana kesäisin toiminut erilaisia käsityöläisiä ja taiteilijoita. Viimeisimpänä aitta on ollut Yläpajan seppien myymälätilana. Aittaaan on ilmeisesti tehty pieniä korjauksia 2000-luvulla. Näistä ei ole löytynyt sen tarkempia suunnitelmia.

Kuva 14. Tiiliruukin aitta näkyy Yläpajasta otetun kuvan taustalla vuonna 1981. Sen edessä on pieni katos, joka näkyy myös joissakin 1900-luvun lopun kartta-aineistoissa.

¹ Härö Arkkitehti Oy, 31.10.1000, s. 7-8.

4 Säilyneisyys ja kerrostumat

4.1 Julkisivut

Tiiliruukin aitan pääjulkisivu on etelään. Sitä jäsentää pääasiassa valkoisten öljymaalilla viimeisteltyjen listojen reunustama punamulattu vaakalaudoitus, jonka keskellä on mustaksi tervatut, valkoisten vuorilautojen kehystämät pariovet. Vuorilautoissa on kevyttä muotoilua, kuten Strömforsin rakennuskannassa on tapana käyttötarkoituksesta huolimatta. Oville saavutaan lautaramppia pitkin. Maanpinnan nousun vuoksi perustuksen luonnonkivet ovat painuneet lähes kokonaan maan alle ja lautaverhous koskettaa paikoitellen maata. Julkisivun itäreunalle on kiinnitetty metallinen D14 laatta, joka näkyy jo Trifonoffin elokuvassa vuodelta 1936. Räystäskorossa kulkee puinen punamullalla maalattu lista, joka rajaa aitan päätyyn typanontyyllisen kolmioaiheen. Listaa ei ole pohjoisjulkisivulla.

Lautaverhous kiertää ympäri rakennuksen, samoin kuin lautaverhouksessa tapahtuva muutos noin metrin korkeudella maasta. Alimmat neljä lautaa ovat höyläämätöntä puutavaraa, mutta lautakerrokset niiden yläpuolella ovat yksinkertaisesti höylättyä ponttilaudoitusta. Pontin tyyli voisi vastata 1800-luvun puolessa välissä käytettyä tyyliä. Helman tavoin pohjois- ja eteläjulkisivujen räystäskoron yläpuolella olevien osien laudoituksessa ei ole ponttia. Helmaa voisi olla korjattu vaurioiden vuoksi, mutta lautatyyppin muutos yläosassa ei vaikuta yhtä loogiselta. Tiiliruukin

15. Länsijulkisivu. Aitan alle syntyneeseen vajoamasta näkyy perustuskiviä ja alapohjarakennetta. Pontillisessa lautaverhouksessa on jako suurin piirtein keskellä julkisivua. Se saattaa liittyä poistettuun lisäosaan, joka sijaitsi länsijulkisivun pohjoisosassa.

16. Eteläfasadi.

aikalaisella, Letkumakasiinilla on vaakasuuntainen lautaverhous, jossa ei ole ponttia. On mahdollista, että osia laudoituksesta olisi merkittävästi muuta kokonaisuutta vanhemmaa, mutta tarkempaa ajoitusta ei tämän tutkimuksen piirissä voitu tehdä. Pohjoisjulkisivulla lautaverhouksessa on reikä noin keskellä julkisivua. Se on tukittu sisältäpäin. Samankaltainen pienempi tukittu reikä on myös itäjulkisivulla. Reikien aikaisempi tarkoitus ei selvinnyt tutkimuksessa.

Kuva 17. Pohjoisfasadi. Suurin piirtein keskellä julkisivua on peitetty reikä. Sisäpuolella reiän johdalla on hirsipilari, jossa on myös saman kokoinen reikä. Se on mahdollisesti jäännös tiiliruukin toiminnasta. Tämä julkisivu on ollut lähes jokiuomassa kiinni.

4.2 Vesikatto ja perustukset

Aitalla on kolmiorimahuopakatto, joka on todennäköisesti uusittu 1900-luvun lopulla osana rakennuksen ottamista käsityöläispuotikäyttöön. Kattoa kannatteleva rakenne on ratkaistu lähes jokaisen kattotuolin kohdalla hieman eri tavalla ja rakenteeseen on tehty korjauksia todennäköisesti milloinkin saatavilla olleella puukappaleella. Kokonaisuus on kirjava ja puun sävyistä päätellen rakenteessa on useiden vuosikymmenien kerrostumia. Sisältä katsottuna itä- ja länsiseinien kohdatessa katon on rungossa näkyvillä lovet. Ne saattavat olla jälkiä aikaisemmista kattorakenteista tai sitten hirsistä on saatettu kierrättää käyttöön muista rakennuksista.

Aitta on perustettu luonnonkiville, jotka ovat maanpinnan nousun vuoksi pääasiassa hautautuneet aluskasvillisuuteen. Länsijulkisivun puolelta voidaan tästä huolimatta nähdä suoraan rakennuksen alle, sillä maa on aitan alta vajonnut. Tutkimushetkellä aitan alla oli noin nelisenkymmentä senttiä vettä sekä erilaista puutavaraa. Aitan pohjoisovulle jää perustuskivien viereen toinen rivi maahan hautautuneita kiviä, jotka voisivat olla aitan takana virranneen uoman reunuskiviä. Osa kivistä on lohkottu hyvinkin määrämuotoisiksi. Veden alle painuneina oli kokonaisia hirsistä.

Kuva 18. Aitan kattorakenteita. Vesikatto on muuta rakennetta selkeästi uudempi.

Kuva 19. Pohjoisfasadi. Lautaverhous väistää perustuskiveä.

Kuva 20. Näkymä aitan alle pohjoisfasadin puolelta. Vedessä on erilaisia puurakenteen osia. Osa perustuskivistä on lohkottu huolella.

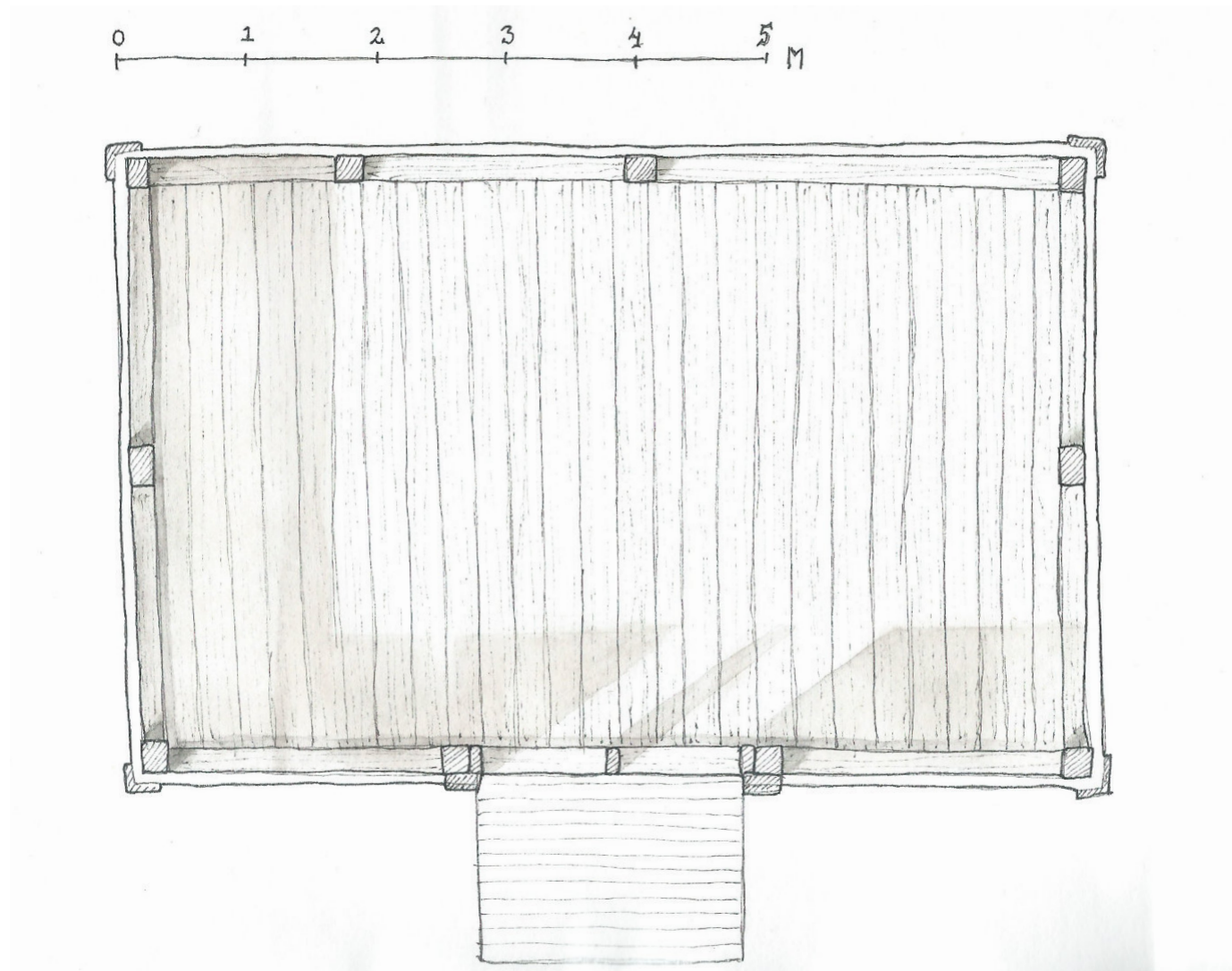
4.3 Rakennusrunko

Tiiliruukin aitan runko on eräänlainen rannarakenteen sovellus. Härö-arkkitehdit ovat kuvanneet vastaavan rakenteen omaavan Verkhuisin rakennetta sanoilla ”pystyshirsirunko vinojäykistein”. Kummankaan rakennuksen rungot eivät kuitenkaan ole täysin pystyhirrestä, vaan muistuttavat enemmän ainoastaan ulkoa verhottua rankorakennetta. Kaikkien pystypuiden välissä on diagonaalitukena pystypalkkien vahvuutta vastaava hirsi, joka yhtyy muuhun kehikkoon osassa nurkissa liitoksin, osassa jiiriin ajettuna.

Runkopalkkeissa on yhä kiinni vanhoja 1800-luvun Strömforsin naulapajan takonauloja ja koukkuja säilytystä varten. Kokonaisuus ei ole yhtenäinen, vaan runko on selkeästi kasattu käsillä olleesta puutavarasta sen koon, iän ja laadun vaihdellessa. Aitan rakenteissa on myös merkittävä määrä puuosia, joilla ei ilmeisesti ole rakenteellista tarkoitusta, vaan ne ovat todennäköisesti liittyneet aitan aikaisempaan käyttöön osana tiiliruukkia. Oman kerroksensa runkoon on tuonut puotikäytön ripustukseen tarkoitetut verkot ja naulat. Puotikäyttöä varten aitaan on myös tuotu sähköt ja valaisimet, jotka on kiinnitetty runkopalkkeihin.

Kuva 21. Aitan koilliskulma. Runko on jäykistetty vertikaalituilla. Oven vuorilaudoitus on tehty myös sisäpuolelle. Valkoisessa maalipinnassa on myös sinisiä jälkiä.

Kuva 22. Luonnospirros aitan koosta, pystypilarien ja oven sijainneista.

Kuva 23. Pohjoisseinän rakenteeseen kuuluu hirsikappale, jossa on samanlainen reikä kuin pohjoisfasadissa. Sen tarkoitus ei selvinnyt tutkimuksessa.

Kuva 24. Rungon pystyrakenteet liittyvät alapohjarakenteisiin monin eri tavoin.

4.4 Ovi

Aitan kaksoisovi on ulkoapäin verhottu mustaksi tervatulla ponttilaudalla. Vastaavaa ponttilautaa on käytetty myös kymmenen vuotta aikaisemmin rakennetussa Letkumakaasiinin siivekkeiden ovissa. Oven rautasaranoiden päätteet on piilotettu puurangan sisälle, joka muodostaa sisältä päin katsottuna pienemmän X-rangan. Ovi lukitaan nykyaikaisella munalukolla, mutta ovissa on jälkiä vanhempien lukkojen sijainneista sekä vielä jäljellä avaimenreikä. Vuorilaudat on maalattu valkoiseksi ulkoa, sisäpuolella vuorilautoja ei ole.

Kuva 25. Kahva ja vanha avaimenläpi.

Kuva 26. Oven rakenne sisältä päin. Poistettu lukko on jättänyt jälkeensä loven oveen.

5 Johtopäätökset

Rakennushistoria lyhyesti

Tiiliruukin aitta valmistui vuonna 1836 osaksi Strömforsin ruukin pohjoispuolelle sijoittuvaa tiilitehtaan kokonaisuutta. Muista rakennuksista poiketen se sijoitettiin tiiliruukin jokiuoman eteläpuolelle. Rakennuksen alkuperäistä käyttöä ei tunneta, mutta tutkimuksessa selvinneistä lähteistä päätellen se on liittynyt tiiliruukin toimintaan esimerkiksi varastoinnin tai voimantuotannon kautta.

Tiiliruukin muut rakennukset purettiin ja jokiuoma täytettiin 1950-luvulla, jonka jälkeen aitta jäi ainoaksi jäänteeksi tiilitehtaasta. Todennäköisesti saman purkutyön yhteydessä aitan länsipuolella sijainnut laajennusosa poistettiin.

Seuraava selkeä muutos oli aitan käyttöön-otto osana 1990-luvun ruukin elävöittämissä projekteja, jolloin aittaan perustettiin käsityöpuoti. Aitta sai toisen nimityksen ”Artesaaniaitta” ja on toiminut siitä asti erilaisten käsityöläisten kesäpuotina. Tutkimushetkellä tilaa vuokrasiivat Yläpajan sepät.

Rakennushistorialliset arvot ja merkitys

Tämän tutkimuksen aikana kerätyn tiedon perusteella Tiiliruukin aitan säilyneisyydestä, arkkitehtuurista, arvoista ja merkityksestä voidaan lausua seuraavaa:

Tiiliruukin aitta on melko hyvin säilynyt yksikerroksinen varastoaitta Strömforsin tiiliruukin ajalta. Aitalla on ikäänsä nähden **poikkeuksellisesti** hirsirakenteinen rankarunko perinteisen hirsirungon sijaan. Ruukissa samalle aikakaudelle kuuluvia vastaavia toteutuksia on muutama. Aitta on perustettu luonnonkivijalalle, joka saattaa osittain koostua vanhan tiiliruukin uoman reunakivistä. Rakennus on verhoiltu **yhtenevästi** ruukin puurakennuksille tyypillisellä leveällä vaakasuuntaisella punamullatulla laudalla ja viimeistelty valkoisin listoin sekä mustin ovin. Ulkoisessa olemuksessa selkeä muutos alkuperäiseen on aitan nykyinen kolmiorimahuopakatto, johon aitan alkuperäinen kate on vaihdettu tutkimuksen valossa 1900-luvun alussa.

Aitan sisätiloissa on havaittavissa vanhaan käyttöön liittyneitä **kerrostumia** sekä eri aikakausilla tehtyjä korjauksia. Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan olettaa, että kattorakennetta lukuun ottamatta useat rakennusosat aitassa ovat alkuperäiset tai 1800-luvulta.

Strömforsin Tiiliruukki oli yksi Strömforsin **vanhimmista** sekä pisimpään toimi-

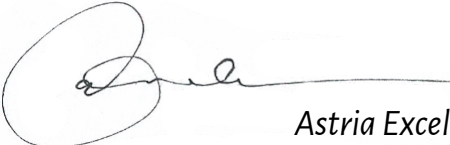
neista tuotantolaitoksista, jonka maisemallinen vaikutus Strömforsin ruukin jokiuomien kehitykseen on ollut merkittävä. Tiiliruukin aitan **erityisarvo** perustuu sen merkitykselle purettuun tiiliruukin **ainoana säilyneenä osana** tehden siitä **paikallisen rakennushistorian kannalta arvokkaan** jäänteen.

Pohdinta

Tiiliruukin aitasta löydetty tutkimusmateriaali oli vähäistä ja suurpiirteistä. Rakennuksesta ei todennäköisesti ole laadittu alkupe räisiä rakennuspiirustuksia, eikä tutkimuksen aikana löydetty myöskään piirustuksia, jotka liittyisivät aitaa korjaamiseen. Vähäpätöisenä rakennuksena aitta on pääasiassa jätetty mainitsematta Ruukkiin liittyneissä dokumenteissa. Dokumenteissa, joissa siihen liittyviä tietoja, kuten rakennusvuosi, oli mainittu, puuttuivat usein lähteet mistä kyseinen tieto oli saatu. Näistä lähtötietojen haasteista johtuen tutkimustuloksia tulee tarkastella kriittisesti ja tarpeen tullen tarkastella uudessa valossa, mikäli uusia lähteitä aitaa historiasta löytyy.

Tulevaisuuden tutkimuksessa ja aitaaan liittyvässä korjaustyössä olisi hyvä selvittää syitä aitaa alle kasaantuvalla vedellä sekä tiiliruukin vanhan uoman täytön nykyistä tilaa. Tämän tutkimuksen mukaan täyttö on saatettu tehdä huolimattomasti, mikä saattaa vaikuttaa Tiiliruukin aitaa perustukseen sekä aiheuttaa kosteusvaurioita. Korjauksessa suositellaan kiinnittämään huomiota erityisesti maanpinnan kohoamiseen.

Astria Excell

6 Lähteet

Arkistolähteet

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti,
Helsinki. (KAVI)

Videokokoelma.

Dahlström (1954). Rautakaudesta muovikauteen. Lyhyt dokumentti, Suomi. C. E. Dahlström; A. Ahlström Osakeyhtiö, Suomi-Filmi Oy.
Trifonoff (1939). Strömfors Bruk. Lyhyt dokumentti, Suomi. N. Trifonof.

Maanmittauslaitoksen arkisto, Helsinki.
(MML)

Digitoitu karttakokoelma.

(1803). Kartta Isojakoa varten, karttaosa 6/11, G.W.Kraemer.

Suomen Elinkeinoelämän keskusarkisto,
Mikkeli. (ELKA)

Ahlström Strömforsin tehtaiden
arkisto, järjstelemätön.

(1803). Charta ovfer Strömfors bruk, Petierfvi och Abborfors, 1:4000.
(16.8.1966). Strömforsin Ruukin rakennuskaava, hyväksytty 1968.

Museovirasto, Kulttuuriympäristö-palvelut,
lähiarkisto. (MV/KYP)

Strömforsin ruukin Yläpajan
restaurointia koskeva aineisto.

(13.8.1968). Perinnenauhat 1968, haastattelut, A. Ahlström Oy. .
(14.6.1991). Haastattelutukimus, Ruotsinpyhtään Yläpaja ruukin entiset työntekijät. Haastattelijoina Merja Härö, Lasse T. Minkkinen ja Sami Roos / Kasnio&Härö Arkkitehdit Ky.
(29.10.1993). Ruotsinpyhtään Ruukkialue Oy - Strömfors Bruksmiljö Ab.
(3.2.1994-a). Yläpajan ympäristö eri aikoina, kaaviokuva, tutkimus Heste oy/Sten Björkman; Piirros Härö Arkkitehti Oy.
(11.9.1995). Ruotsinpyhtään Ruukkiprojekti -hankeselvitys ja toimintasuunnitelma.
(30.9.1996). Ruukin alueen vesirakenteiden kunnostus. Yleissuunnitelma ja toimenpiteiden periaatteet. Härö Arkkitehti Oy; Uudenmaan Ympäristökeskus.
(30.5.2000). Strömforsin Ruukin Ekomuseo -suunnitelma, Inventoinnit. Härö Arkkitehti Oy.

Haastattelut

Excell, J & Excell, S. (26.7.2021). Ruukkilaiset Jari Excell ja Sirpa Excell. Muistelmia tiiliruukista.

Painamattomat lähteet

Björkman, S. (1994). Strömforsin Ruukin Yläpaja - Rakennus- ja Laitehistoriallinen selvitys, tutkimustilanne toukokuu 1994. Museovirasto.

Excell, A (2020). Ruotsinpyhtään letkumakasiini - rakennushistoriaselvitys. Aalto-yliopisto. Espoo.

Härö Arkkitehti Oy (2000a). Strömforsin Ruukin Ekomuseo Ruotsinpyhtäällä. Ruukin keskeisen rakennuskannan inventointi. Museovirasto.

Lappalainen (1989). Ruotsinpyhtään ruukin vanhojen rakennusten uudelleen käyttö. Museovirasto.

Painetut lähteet

Härö, M. (2001). Viinanpolttimo, navetta ja Herrojen sauna - rakennusten kohtaloita Strömforsin ruukissa Ruotsinpyhtäällä. Sivut 209-2018. Teoksessa Niskanen, A., Pakkala, P. & Sundman, M. (toim). Antipasto misto: Vilhelm Helander 60. Helsinki: Vilhelm Helander-toimituskunta.

Idström, T. & Wiias, O. (1950). Strömforsin tehtaat sanoin ja kuvin. Loviisan Uusi Kirjapaino Oy.

Rautakorpi H., Enström, A, Nuorisoseura Wiiri ry (2008). Ruotsinpyhtää Strömfors 1743-2009. Ruotsinpyhtää, Loviisa.

Sirén, O. & Palmén, Å (1971). Strömfors: Tehdas ja tehdasyhdyskunta 1695-1970. Ruotsinpyhtää: A. Ahlström, Strömforsin tehdas.

Lehdet ja digitaaliset lähteet

Helsingin Sanomat (4.1.1993). Ruotsinpyhtään ruukkialue elpyy. Vanhat perusruukkilaisetkin ovat vihdoin alkaneet arvostaa asuinseutuaan. Vierailtu 01.08.2021 / <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003202339.html>

Kauppalehti (6.5.2014). Strömfors lopettaa Ruotsinpyhtäällä. Vierailtu 01.08.2021 / <https://www-kauppalehti-fi.libproxy.aalto.fi/uutiset/stromfors-lopettaa-ruotsinpyhtaalla/>

Loviisan Sanomat (20.2.2020). Ruukin elpyminen jatkuu. Vierailtu 11.5.2021 / <https://www.loviisansanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/1278075>

RKY, Strömforsin ruukkiyhdyskunta. Vierailtu 11.5.2021 / http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=918

Taloussanomien (12.1.1999). Ahlström selkeyttää toimintojaan. Vierailtu 01.08.2020 / <https://www.is.fi/taloussanomien/art-2000001298579.html>

Strömforsin virallinen matkailusivusto. / Vierailtu 11.5.2021 / <https://stromforsinruukki.com/>

YLE Uutiset (3.11.2015). Tehdas lopetti – tilalle tulee hyvinvointipuisto. Vierailtu 01.08.2021 / <https://yle.fi/uutiset/3-8427439>

Kuvalähteet

AE = Astria Excell

Kansikuva, Tiiliruukin aitta, julkisivupiirros, kesä 2021. AE.

Kuva 1 (s.1), Ruukin sijainti, Google Maps.

Kuva 2 (s.2), Aitta joulukuussa 2020. AE.

Kuva 3 (s.3), Yläpajan sijainti ja RKY suojelualue. RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=918.

Kuva 4 (s.5), Mittauspiirustus. Todennäköisesti Theodor Lindqvist. Strömforsin ruukki, asemapiirros, 1:500. Museovirasto, Rakennushistorian kuvakokoelma.

Kuva 5 (s.6), Aksonometria Strömforsin ruukista ennen 1950-lukua. Härö Arkkitehdit Oy. Inka Lindblad. (Sirén, 1971)

Kuva 6a-d (s.7) Otteita Trifonoffin dokumenttielokuvasta vuodelta 1939. (KAVI, Trifonoff, 1939.)

Kuva 7 (s.8) Strömforsin ruukki, tiilenkuivaamo VI, pohja, leikkaus, kattodetalji. 1945, Lindqvist Theodor. Museovirasto, Arkisto ja arkeologiset kokoelmat, Kulttuuriympäristön piirustuskokoelma. KYP701030011

Kuva 8a-e (s.9-10) Diagrammisarja tiiliruukin alueen kehittämisestä. Karttapohjana vuoden 1809 palovakuutuskartta (RA, 1809) ja 1945 asemapiirustus (kuva 4, sivu 5).

Kuva 9 (s.11) Vekhuusin leikkauspiirros. Loviisan tilapalveluiden arkisto. HR-Suunnittelu, 1987.

Kuva 10 (s.13) Kartta isojakoa varten vuodelta 1803. (MML, 1803)

Kuva 11 (s.10) Kartta Strömforsin ruukista vuodelta 1910. Kirjasta Strömfors - Tehdas ja tehdasyhdyskunta 1695-1970. (Sirén, O. & Palmén, Å, 1971).

Kuva 12 (s.14) Constulting Oy:n kartta Yläpajan vesialueesta 1920-luvulla. (Björkman, 1994, liite 6)

Kuva 13 (s.15) Ote Trifonoffin dokumenttielokuvasta vuodelta 1939. (KAVI, Trifonoff, 1939.)

Kuva 14 (s.16) Näkymä Yläpajasta talvella 1981. Sirpa ja Jari Excellin yksityiskarkisto.

Kuva 22 (s.25) Luonnospiirros Tiiliruukin aitan koosta, pystypilarien ja oven sijainneista. AE, 2021.

Kuvat 15-21 ja 23-27 Valokuvadokumentointia kenttätutkimuksen ajalta, kesä 2021. AE.

Kiitokset

Kiitos Jari ja Sirpa Excell kylän historiaan liittyvien muistelmien jakamisesta.

Liitteet

Liite 1: Kartta vuodelta 1885, Strömfors, www.vanhatkartat.fi

